

Гене́за розвитку авторської свідомості в теоретико-літературному дискурсі

В наш час широкої плюральності, постмодерністських неґацій авторства, жанротворення та літературних класифікацій, важко віднайти літературознавця, який би не визнавав проблему авторської творчої індивідуальності. Проблема авторства ніколи не залишалася на периферії наукових парадигм, вона завжди була ключовою в контексті дослідження літературних текстів. Так П.В. Білоус пропонує визначення, яке бачить автора, як повністю творчу особистість, в творі якого реалізується авторський світогляд: «Автор (лат. *author* – засновник) - творець художньої дійсності, котра постає в образах, форми і смисли яких зумовлені світовідчуттям і світорозумінням творчої особистості; суб'єкт та об'єкт твору, який не існує поза його межами і реалізується лише в ньому»[55, с. 173]. Ніколюкін пропонує визначення, що також центрується на творчій індивідуальності, однак цілком і повністю розмежовує сутність авторської індивідуальності від реальної історичної особи та імпліцитно присутнього образу автора в літературному творі: «автор – творець художнього твору як цілого...будучи джерелом єдності естетичної реальності, інстанцією, яка відповідальна за цілісний сенс художнього вислову...» [3 с. 19].

Термін «автор» використовується в різних значеннях. Перш за все, і з цим важко сперечатися, автор – це реально існуюча людина, якому притаманна функція створення того чи іншого тексту. Це є першим і найвагомим атрибутом автора, тому що текст не створиться сам по собі, для цього потрібний поштовх творчої особистості – людини. В той же час автор являє собою не просто тілесну сутність, а творчий акт перетворення дійсності, свого власного погляду на дійсність, її інтерпретації, результатом чого постає авторський твір. В першому значенні – це так званий біографічний, реальний автор, автор іншого порядку – естетичний автор, або ж так званий «образ автора» - термін, що часто використовується в літературознавстві.

Зрозуміло, що термін «автор» дуже багатозначний, і на протязі всієї історії літературознавства він поставав в різних іпостасях. Епоха Античності актуалізує автора, як медіума між богами і народом, натхненного музами рапсода. Так за словами Арістотеля, поетами ставали під впливом незвичайного збудження, що спричинювалося притоком крові до голови. Хоча до певного часу авторство таки носило колективний характер, і ім'я Гомера, наприклад було ознакою не авторства, а авторитету. Однак з часом з'являється тенденція до індивідуалістично-авторської творчості. Хоча термін і розглядався, як богонатхненний мудрець, що творчо аналізує і розкриває сенс буття, існував і інший погляд на автора, як вмілого умільця. Так, творець твору ставився в один ряд з майстрами свого діла, як ткач, коваль та інший робітник. Платон мислив саме так, розглядаючи автора як ремесленника, і взагалі мистецтво ставив нижче рангом, ніж роботу кухаря чи землероба.

Епоха Середньовіччя, що була відмічена теоцентристським світорозумінням, породила автора, що не прагнув до індивідуалізованого самовираження. На перший план виводився Бог, як Творець всього, тому авторство правомірно також приписувалося Йому. Автору ж відводилась посередницька роль, він приховував свою індивідуальність за божественним авторством, позбавлявся індивідуальних творчих рис. З точки розуміння герменевтики, він постає як абсолют і авторитет, і пошуки саме його інтенції ставились на переш місце при інтерпретації текстів, автор – «суб'єкт свідомості, втілений у творі, існує ніби сам по собі, як безумовний авторитет, він несе на собі печатку богонатхненності, стоїть поза критикою, його слово - слово оракула» [4, с. 14]. Епоха ж Ренесансу індивідуалізувала його творчість, дала йому новий подих і поштовх до оригінальності. Постулювалася думка нерозривної цілісності тексту і автора, як творця і творіння. Таким чином сформувався біографічний метод у історії літературознавства, якого цікавила особистість автора до найменших дрібниць, побутових проблем і сімейних обставин життя. Класицизм, що був нормований правилами і законами створення художніх творів не міг не залишити свій відбиток на концепції розуміння автора. Він позбавлявся свободи індивідуального самовираження, тому що був поставлений в рамки художніх

структур. Романтизм в своїй полеміці з класицизмом породив концепцію автора-генія, що мав всю владу і силу для творчості в своїх руках. Дана ідея абсолюту постійно переосмислювалась, розглядалась як доволі однобока, автор починає розглядатися як індивідуальна воля, яка переживаючи певний момент дійсності, відтворює його в літературі показати своє ставлення до дійсності, що була характерною рисою епохи Просвітництва.

Сучасні постмодерністські тенденції напрочуд нарочито відмовляються від автора-творця, приносячи в понятійний апарат літератури категорію абстрактну – так звану смерть автора. Бартівська концепція смерті автора відзначається постструктуралістським впливом, ідеєю децентрації всього, розмиття кордонів та багатозначності істин. Віднині не існує автора і твору, важелі впливу та правління бере в свої руки скриптор і текст. А сам світ постає як метатекст. Генеза конфлікту в літературі переходить на нову ступінь, якщо раніше людина конфліктувала з абсолютном, Богом, абстрактною вищою силою, фатумом, потім, розчарувавшись в позитивних істинах існування Деміурга, людина переходить на нереалістичні позиції, втілені в ніцшеанській смерті Бога.

Мистецтво бере свій початок з життя, реальної дійсності, яка звичним чином трансформується в свідомості автора. Таким чином художня реальність виникає з взаємодії творчої сили автора і життєвого матеріалу. Реальність може модифікуватись по-різному, освоюватись як така, перероблюватись, представлятись, виражатись, осмислюватись і переосмислюватись. Життя постає м'яким пластиліном в руках митця, може набувати різноманітних форм, виглядів, однак дух життя вдихається в цю основу автором. Завдяки йому вона набуває своєї оригінальної сутності. Яким чином Творець створив Адама з пороку земного і вдихнув дух життя, таким чином і автор створює твір мистецтва. Ця класична думка стільки разів піддавалась нападкам з боку постструктуралістських критиків, що звучить як *mauvais ton* для сучасного читача, що піддався віянням модерних тенденцій. Однак, якщо в сфері моди, сучасні тенденції і панують деякий час, вони не в змозі побороти класику. Класика – вічна, тому що пережита досвідом багатьох поколінь, які напрочуд мудро передали цей досвід нащадкам. Навіть якщо це покоління прагне відірватися від традиційного зразка, це тільки більшим чином з

часом підтвердить істинність попередніх теорій і закріпить їх зразковість. Так, коментуючи, давній диспут між Бартом і Пікаром, Компаньон стверджує, що Барт мусив визнати, що «нова критика частіше всього лише закріплювала владу Автора, тобто підставляла на місце біографії, життя і творчості – глибинну особистість» [1, с. 79]. Існували і крайності, так дослідження теорії автора, дуже часто ототожнювали сенс твору зі свідомістю його творця, що не завжди звучить цілком правомірно. Адже крім автора, маємо ще читача, який приєднується до авторського монологу, створюючи діалог, до якого долучаються відголоски і минулого. Однак, в будь-якому випадку літературний твір не може виступати як пустота, темна лакуна, яка тільки після прочитання наповнюється смислом. В творі існує цілісний смисл, перетворення дійсності, яке належить творчому суб'єкту, тому і «твір, таким чином, може бути уподібнено особистості - це і діалог, і одночасно монологічний космос, котрий постає як індивідуальний погляд на речі» [39, с. 11]. Таким чином в літературному творі погляд автора існує завжди, в той же час він вимушений вступати в діалог з іншими концепціями всередині цього ж твору, мирно співіснувати.

Розглядаючи кореляцію автора і тексту, варто зазначити, що роль автора не має зводитися лише до питання біографії, як традиційно розглядалася як мірило авторитету і джерелом творчості письменника. Не дивно, що така концепція піддалася нищівній критиці теоретиками постструктуралізму. За тезисом смерті автора криється проблема набагато складніша, ніж просто усунення біографічного автора, так звана проблема авторської інтенції як мірила літературної інтерпретації. Так, наприклад, маємо Женевську школу, метою якої є прагнення дійти до першопочатку, самосвідомості автора, пройти той же шлях, що подолав автор при створенні тексту. Звісно до розгляду не береться історично-культурний контекст, а автор актуалізується як іманентна сила, глибинна структура самосвідомості, що не ототожнюється з біографічним автором. Така структура з легкої руки Жака Пуле іменується «іманентною силою». Таким чином, тенденція до розділення автора реального і естетичного набуває обертів, оскільки ці дві позиції можуть різнитися, адже «стає зрозумілою необхідність розмежувати автора як явище художнього тексту і автора як письменника з реальною біографією, по термінології Лео

Шпітцера, - «поетичне «я» автора» від «емпіричного «я» [4, с. 38]. Звісно, що реальне життя автора є опорою його подальших естетичних звершень, фундаментом його творчості і розглядати автора емпіричного та автора поетичного абсолютно відокремлено один від одного зовсім не приходиться. Життя письменника – це так званий вихідний матеріал для створення мистецького твору, «але цей вихідний матеріал, як і будь-який життєвий матеріал, підлягає переробці і лише тоді набуває загального значення,.. і в результаті виникає художній образ, який схожий і несхожий на реальний біографічний образ письменника» [2, с. 10].

Література:

1. Компаньон Антуан. Демон теории. - Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2001 - 366 с.
2. Корман Б. О. Изучение текста художественного произведения/ Б.О. Корман. – М: Просвещение, 1972 – 110 с.
3. Литературная энциклопедия терминов и понятий / Под ред. А.Н. Николюкина. М.: Интелвак. 2001 - 799 с.
4. Рымарь Н.Т. Скобелев В.П. Теория Автора и проблема художественной деятельности. Воронеж: Логос-Траст, 1994. – 262 с.
5. Теорія літератури: навч. посіб./ П.В. Білоус. – К.: Академвидав, 2013. – 328 с.
6. Теория литературы: личность, произведение, художественное творчество: Учеб. пособие. В 2 ч. Ч. 1. Теория литературно-художественного произведения / А. Н. Андреев. - Мн.: БГУ, 2004. - 187 с.
7. Теория литературы. Основные проблемы в теоретическом освещении. / Под ред. Г.Л.Абрамович, Н.К. Гей, В.В. Ермилов и др. – М.: Наука, 1964. – 484 с.
8. Теория литературы: учеб. Пособие / А.Я. Эсалнек. – М.: Флинта-наука, 2010. – 250 с.